

รายงานการวิจัย
การศึกษาสภาพวรรณกรรมชุด

รศ.อุดม หนูทอง

รศ.ชวณ เพชรแก้ว

รศ.วิมล ดำศรี

อ.สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์

อ.พิทยา บุชรรัตน์

อ.อุบลศรี อรรถพันธ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพวรรณกรรมชุด เกิดขึ้นจากข้อเสนอแนะของคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้ ที่ต้องการทราบข้อมูลพื้นฐานว่า มีหนังสือชุดเรื่องอะไรอยู่ที่ไหนบ้าง เพื่อสานต่อความคิดก็ได้รับคำแนะนำจากศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และอาจารย์สมพุทธ ฐระเจน ตลอดจนได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในขั้นดำเนินการวิจัยได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจากสถาบันทักษิณคดีศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง นอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลืออย่างดีเยี่ยมจาก ผศ.ปรีชา นุ่นสุข ผศ.ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ แห่งสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ในการรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณทั้งบุคคลและหน่วยงานดังกล่าวแล้วไว้เป็นอย่างสูง ณ ที่นี้

รศ.อุดม หนูทอง และคณะ

หัวข้อวิจัย	การศึกษาสภาพวรรณกรรมชุด
ผู้วิจัย	รศ.อุดม หนูทอง รศ.ชวน เพชรแก้ว รศ.วิมล คำศรี อาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ อาจารย์อุบลศรี อรรถพันธ์ อาจารย์พิทยา บุชรรัตน์
ปีที่วิจัย	พ.ศ. 2536-2538

บทคัดย่อ

“หนังสือชุด” หรือหนังสือย่อยของภาคใต้ เป็นวรรณกรรมที่บันทึกเรื่องราวทุกประเภท ทั้งนิทาน ตำนาน ภาษิต กาพย์กลอนบันทึกเหตุการณ์ คัมภีร์ทางพุทธศาสนา พระอภิธรรม ตำรายา ตำราไสยศาสตร์ ตำราโหราศาสตร์ ตำราดูลักษณะ กฎหมาย เป็นต้น บันทึกโดยใช้อักษรไทย และอักษรขอม ใช้ภาษาไทยและภาษาบาลี มีอายุประมาณช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นส่วนใหญ่ สภาพชำรุดกว่าร้อยละ 90 เดิมหนังสือชุดกระจายอยู่ตามวัดและบ้านเรือนของชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีสภาพชำรุด เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา สถาบันการศึกษาหลายแห่งได้สำรวจและเก็บรวบรวมหนังสือชุดไว้ แต่สภาพการจัดเก็บไม่สะดวกในการใช้ ขาดข้อมูลพื้นฐานที่ให้ความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล งานวิจัยนี้จึงจัดทำขึ้นเพื่อสำรวจสภาพของวรรณกรรม จัดทำเป็นบรรณานุกรมและดัชนี เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสืบค้นและเข้าถึงแหล่งจัดเก็บ โดยดำเนินการเก็บข้อมูลจาก 5 แหล่ง ได้แก่ สถาบันทักษิณคดีศึกษา สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี สถาบันราชภัฏภูเก็ต และโรงเรียนสตรีพัทลุง

ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 5 แหล่งมีหนังสือชุดรวม 6,519 รายการ ได้แยกจำนวนข้อมูลตามเกณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ แหล่งจัดเก็บ ที่มาของต้นฉบับ ชนิดของวัสดุที่ใช้บันทึก ขนาดของชุด อักษรที่ใช้ ภาษาที่ใช้ ชุดทั้งหมดจัดเรียงตามลำดับอักษรที่ใช้เป็นชื่อเรื่องและชุดแต่ละรายการจะบอก ชื่อเรื่อง แหล่งจัดเก็บ รหัสสืบค้น ชนิดของวัสดุที่ใช้บันทึกที่มาของต้นฉบับ ขนาดของชุด สภาพความสมบูรณ์ อักษรที่ใช้ ภาษาที่ใช้ รูปแบบหรือฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการเขียน และรหัสบันทึกข้อมูลในคอมพิวเตอร์ ข้อมูลทั้งหมดซึ่งเป็นภาคผนวกของงานวิจัยได้เผยแพร่ในรูปเอกสารชุดภูมิปัญญาทักษิณ อันดับที่ 1 ชื่อ “วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น” (สถาบันราชภัฏ กลุ่มภาคใต้ จัดพิมพ์, 2540, 610 หน้า)

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตของการวิจัย	2
วิธีดำเนินการวิจัย	3
ข้อตกลงเบื้องต้น	5
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 ผลการศึกษา	7
สภาพการเก็บรักษาและเผยแพร่วรรณกรรมชุด	7
สถาบันทักษิณคดีศึกษา	7
ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช	8
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี	9
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต	11
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง	11
สถิติข้อมูลวรรณกรรมชุด	13
แหล่งที่เก็บ	13
แหล่งที่มา	13
ชนิด/ลักษณะของวัสดุ	14
อักษรที่ใช้	14
ภาษา	14
ความสมบูรณ์ของต้นฉบับ	15
ชื่อเรื่องของวรรณกรรม	15
ขนาดของหนังสือ	15
การจัดทำบรรณานุกรมและดัชนีค้นข้อมูล	16

	หน้า
บทที่ 3 สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	17
สรุป อภิปรายผล	17
ข้อเสนอแนะ	18
เอกสารอ้างอิง	21

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของการวิจัย

บรรพบุรุษของชาวภาคใต้ได้ใช้ปัญญาบันทึกเรื่องราวทั้งที่เป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ และจินตนาการต่าง ๆ เอาไว้มากมาย โดยมีรูปแบบการบันทึกพัฒนาต่อเนื่องกันยาวนาน ตั้งแต่การจารหรือเขียนลงแผ่นศิลา โลหะต่าง ๆ ไม้ ใบลาน สมุดข่อย สมุดฝรั่ง จนถึงยุคของการพิมพ์ในปัจจุบัน ตัวอักษรและภาษาที่ใช้ก็แตกต่างกันไป มีทั้งอักษรขอม อักษรไทย ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี ภาษาเขมร และภาษาไทย เป็นต้น ในบรรดารูปแบบวัสดุที่ใช้จารหรือบันทึกวรรณกรรม สมุดข่อยหรือที่ชาวภาคใต้เรียกว่า “บุด” หรือ “หนังสือบุด” มีมากที่สุด และแพร่หลายที่สุด กระจายอยู่ตามวัดและบ้านเรือนของชาวบ้าน โดยเฉพาะวัดเก่าแก่ที่มีหอไตรมักเก็บหนังสือบุดจำนวนมากเอาไว้คู่กับใบลานเสมอ หนังสือบุดมีเนื้อหาหลากหลายทั้งนิทาน นิยาย ภาษิต คำสอน ตำรา (เช่น ตำรายา ตำราดูฤกษ์ยาม ตำราพิชัยสงคราม ตำราเรียน ฯลฯ) ตำนาน พงศาวดาร คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา บทสวดมนต์ บทกลอน บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น หนังสือบุดเหล่านี้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ต่อเนื่องกันยาวนาน แต่ระยะหลังเมื่อการพิมพ์แพร่หลายขึ้น หนังสือเหล่านี้ถูกใช้สอยน้อยลง ทำให้ขาดการดูแล เกิดการทำลายเสียหายไปเรื่อย ๆ จนถึงช่วงประมาณ 3 ทศวรรษที่ผ่านมา สถาบันอุดมศึกษาเริ่มสนใจศึกษาเรื่องราวด้านคติชาวบ้านหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีการจัดตั้งหน่วยงานทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะในวิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัย จึงได้จัดเก็บหนังสือบุดจากวัดและบ้านเรือนชาวบ้านไปเก็บรักษาไว้

ความตื่นตัวในการเก็บรวบรวม “หนังสือบุด” เป็นไปอย่างจริงจังหลัง พ.ศ. 2510 โดยส่วนหนึ่งถือเป็นงานประกอบการเรียนวิชาในหลักสูตรภาษาไทยระดับปริญญาตรี อีกส่วนหนึ่งเป็นภารกิจด้านการทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม แม้หนังสือบุดส่วนใหญ่จะได้เก็บรวบรวมไว้แล้ว แต่ส่วนมากอยู่ในสภาพที่ขาดการเอาใจใส่อย่างจริงจัง ทั้งในแง่การเก็บรักษา การอนุรักษ์ ตันฉบับ และการศึกษาเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการ มีบ้างเพียงส่วนน้อยที่ได้มีการศึกษาวิจัยให้เห็นคุณค่าสาระตลอดถึงการปริวรรตจัดพิมพ์เผยแพร่ อย่างไรก็ตามงานที่ได้เผยแพร่แล้วล้วนมีคุณค่าสูงยิ่ง เพราะสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความคิด จินตนาการ และสุนทรียภาพเชิงภาษาไม่แพ้วรรณคดีแบบฉบับ ส่วนที่ไม่ได้เผยแพร่คาดว่าส่วนหนึ่งก็มีคุณค่าไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้ผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมชุดประสบบัญญาที่สำคัญ คือขาดข้อมูลพื้นฐานที่ช่วยชี้แนะว่า หนังสือชุดที่จัดเก็บรวบรวมไว้แล้วมีเรื่องอะไรบ้าง อยู่ที่ไหน มีสภาพเป็นอย่างไร หากทราบข้อมูลพื้นฐานส่วนนี้ก็สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลและตัวข้อมูลได้ไม่ยาก งานวิจัยนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อรวบรวมและจัดระบบข้อมูลพื้นฐานดังกล่าว โดยคาดหวังว่าจะเปิดทางให้ผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมชุดเพิ่มขึ้น ทำให้ภูมิปัญญาพื้นบ้านได้รับการเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์กว้างขวางต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสำรวจสภาพวรรณกรรมชุดที่จัดเก็บ ณ สถาบันต่าง ๆ ในภาคใต้ และจัดทำบรรณานุกรม เป็นข้อมูลพื้นฐานในการสืบค้นและสะดวกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1. แหล่งข้อมูล การสำรวจและจัดทำบรรณานุกรมวรรณกรรมชุดจะดำเนินการเฉพาะแหล่งข้อมูลสำคัญที่จัดเก็บหนังสือชุดไว้จำนวนมาก เฉพาะในภาคใต้ซึ่งมี 5 แห่ง ดังนี้
 - สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้
 - ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
 - ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี
 - ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต
 - ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง
2. ข้อมูล หนังสือชุดที่ศึกษาหมายรวมถึง ชุดต้นฉบับจริง เอกสารถ่ายสำเนาจากชุด และเอกสารคัดลอกด้วยลายมือเขียนจากชุด ยกเว้นข้อมูลจากไมโครฟิล์ม ซึ่งถ่ายเก็บไว้ที่สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราชเพียงแห่งเดียว จำนวนประมาณ 2,000 รายการ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. จัดพิมพ์บัตรสำหรับกรอกข้อมูลหนังสือชุดแต่ละเล่ม รายละเอียดดังตัวอย่างบัตร

ลำดับที่ _____	รหัสสืบค้น _____
เลขทะเบียน _____	
สถานที่เก็บ ☐ สถาบัน ☐ รท.นศ. ☐ รท.สฎ. ☐ รท.ภก ☐ อื่น ๆ _____	
ชื่อเรื่อง _____	ความยาว _____ เล่ม
ประเภท ☐ นิทาน ☐ ศาสนา ☐ ตำรา ☐ กฎหมาย ☐ ความเชื่อ	
☐ ประวัติ ตำนาน ☐ ภาษีศ คำสอน ☐ นิราศ	
☐ อื่น ๆ _____	
ลักษณะต้นฉบับ ☐ บุคดำ ☐ บุคขาว ☐ สมุดคัดลอก ☐ ถ่ายสำเนา	
ขนาด _____ ซม. x _____ ซม.	
ชนิดอักษร ☐ ไทย ☐ ขอม ☐ ไทยปนขอม	
ภาษา ☐ ไทย ☐ บาลี ☐ ไทยปนบาลี	
รูปแบบการประพันธ์ ☐ กาพย์ ☐ กลอน ☐ โคลง ☐ ฉันท์ ☐ ร่าย	
☐ ร้อยแก้ว ☐ ประสม _____	
ที่มา _____	☐ ไม่ปรากฏ

2. ประสานงานกับผู้แทนหน่วยงานที่จัดเก็บหนังสือбуд ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการกรอกข้อมูลหนังสือбудแต่ละเล่มลงบัตร

3. นำข้อมูลที่ได้จากบัตรที่กรอกแล้วมาจัดทำบรรณานุกรม โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ที่สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ เป็นผู้ออกแบบ ข้อมูลที่กำหนดในบรรณานุกรมประกอบด้วย

1.1 หัวเรื่อง ตั้งเป็นชื่อกกลาง ตามที่รู้จักกันทั่วไป หัวเรื่องจะเป็นคำคุณชื่อเรื่องทุกชื่อที่เป็นวรรณกรรมเรื่องเดียวกันไว้ในพวกเดียวกัน

1.2 ชื่อเรื่อง ให้ชื่อตามที่ปรากฏในต้นฉบับหนังสือбуд ซึ่งแหล่งที่เก็บหนังสือбудระบุไว้

1.3 รายละเอียดเกี่ยวกับหนังสือбудแต่ละชื่อเรื่อง ได้แก่

1.3.1 แหล่งที่เก็บ คือ หน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมี 5 แห่งดังกล่าวตอนต้น จะใช้อักษรย่อดังนี้

สทษ.	คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา
ศวธ.นศ.	คือ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
ศวธ.สฎ.	คือ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี
ศวภ.	คือ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต
ศวธ.พท.	คือ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง

1.3.2 รหัสข้อมูล หมายถึงทะเบียนหนังสือбудหรือรหัสบอกหมวดหมู่หนังสือбудที่แหล่งจัดเก็บกำหนดขึ้นใช้ เพื่อประโยชน์ในการจัดเก็บและสืบค้น

1.3.3 ชนิด/ลักษณะของวัสดุที่ใช้บันทึกข้อมูล ได้แก่

будดำ	คือ สมุดข่อยที่มีเนื้อกระดาษสีดำ จารด้วยอักษรสีขาวหรือรง (สีทอง)
будขาว	คือ สมุดข่อยที่มีเนื้อกระดาษสีขาว จารด้วยอักษรสีดำ

สมุดคัดลอก คือ สมุดที่คัดลอกข้อมูลจากสมุดโดยใช้
ลายมือเขียน

เอกสารถ่ายสำเนา คือ เอกสารที่ถ่ายสำเนาจากสมุด

1.3.4 ที่มา คือ แหล่งที่หน่วยงานแต่ละแห่งได้รับหนังสือบุดว่าได้รับมาจากไหน (อำเภอ จังหวัดใด)

1.3.5 ขนาดของหนังสือ (เฉพาะกรณีต้นฉบับบุด) จะระบุขนาดกว้าง x ยาว เป็นเซนติเมตร

1.3.6 จำนวนหน้าของบุดที่บันทึกวรรณกรรมแต่ละเรื่อง

1.3.7 สภาพความสมบูรณ์ของต้นฉบับ คือ ต้นฉบับยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์หรือชำรุด

1.3.8 อักษรที่ใช้บันทึก เช่น อักษรไทย อักษรขอม เป็นต้น

1.3.9 ภาษาที่ใช้ เช่น ภาษาไทย ภาษาบาลี เป็นต้น

1.3.10 รูปแบบการเขียน คือ เป็นร้อยแก้ว หรือร้อยกรอง ถ้าร้อยกรอง เป็นคำประพันธ์ชนิดใด เช่น กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อมูลที่รวบรวมและจัดระบบขึ้นนี้ ใช้ข้อมูลที่สถาบันต่าง ๆ จัดทำไว้ ไม่มีการกำหนดรหัสข้อมูลและกำหนดชื่อเรื่องขึ้นใหม่แต่อย่างใด

2. ข้อมูลที่รวบรวมได้จากแหล่งข้อมูลผู้วิจัยจัดเก็บในช่วงเวลาที่ต่างกัน ดังนี้
พ.ศ. 2537 - 2538 จัดเก็บจากสถาบันทักษิณคดีศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต

พ.ศ. 2538 จัดเก็บจากศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี

พ.ศ. 2539 - 2540 จัดเก็บจากศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏ

นครศรีธรรมราช

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. งานวิจัยนี้ได้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน หรือหมวดเดียวกันจากแหล่งต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน ทำให้เห็นว่า วรรณกรรมแต่ละเรื่องเก็บไว้ที่ไหนบ้าง มีสภาพอย่างไร จึงสะดวกสำหรับผู้สนใจในการเข้าถึงตัวข้อมูล โดยไปศึกษาค้นคว้า ณ แหล่งที่จัดเก็บได้
2. ทำให้เห็นสภาพของวรรณกรรมชุด ซึ่งเป็นประโยชน์ในการเลือกสรรข้อมูล มาศึกษาวิจัย ตลอดจนการอนุรักษ์และเผยแพร่

บทที่ 2

ผลการศึกษา

สภาพการเก็บรักษาและการเผยแพร่วรรณกรรมชุด

หนังสือชุดที่หน่วยงานต่าง ๆ เก็บรวบรวมต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ประมาณ 30 ปีที่แล้ว แต่ละแห่งได้ดำเนินการตามความรู้ความเข้าใจของบุคลากรและตามปัจจัยเกี่ยวพันซึ่งแตกต่างกันไป

สถาบันทักษิณคดีศึกษา

งานเก็บหนังสือชุดเริ่มมาตั้งแต่ยังไม่ได้ก่อตั้งสถาบัน โดยศาสตราจารย์สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ซึ่งเป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาไทย ในวิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา ได้เริ่มรวบรวมหนังสือชุดและปริวรรตเรื่องมโนหรานิบาตออกเผยแพร่ในปี 2512 จากนั้นจัดเก็บมาอย่างต่อเนื่อง โดยมอบหมายงานให้นิสิตนักศึกษาที่เรียนวิชาภาษาไทย คณะอาจารย์ภาษาไทยก็ออกเก็บเองอีกส่วนหนึ่ง จนมีหนังสือมากขึ้น ปี 2516 ภาควิชาภาษาไทยจัดห้องวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อแสดงข้อมูลวัฒนธรรมพื้นบ้านต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมไว้ หนังสือชุดได้รับการจัดเก็บโดยใส่ตู้กระจก วางซ้อนทับกัน มีกระดาดขันทึกประวัติที่มาและข้อมูลอื่น ๆ เกี่ยวกับหนังสือนั้น เสียบไว้ และมีสมุดทะเบียนรายการหนังสือชุดคู่มืออีกเล่มหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีการก่อสร้างอาคารศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ เพื่อรองรับงานทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ที่ขยายตัวกว้างขึ้นไปในปี 2519 ก็จัดให้มีหอเอกสารและวรรณกรรมท้องถิ่นขึ้น หนังสือชุดถูกย้ายจากอาคารเรียนไปอยู่ในที่ใหม่ที่ โดยเก็บซ้อนทับกันไว้แบบเดิม ที่เก็บได้ใหม่ระยะหลัง ๆ ก็ทำการดัดบันทึกที่มาและรายละเอียดไว้แบบเดียวกัน แม้ช่วงหลังตอนที่ศูนย์ฯ ดังกล่าวได้รับการยกฐานะเป็นสถาบันทักษิณคดีศึกษาในปี 2523 ล่วงมาแล้วหลายปี การเก็บหนังสือชุดก็ยังทำในรูปเดิมจนถึงปี 2529 จึงได้จัดทำกล่องบรรจุหนังสือชุดขึ้นแต่ละเล่ม มีการจัดประเภทและกำหนดรหัสชุดแต่ละเล่ม พร้อมบัตรรายการสำหรับสืบค้น ในช่วงนี้เองทำให้หนังสือชุดได้ถูกจัดเก็บอย่างเป็นระเบียบภายในตู้ ในห้องปรับอากาศ ง่ายในการค้นหา และในช่วงนี้เองได้ทราบว่ากระดาดขันทึกประวัติที่มาของหนังสือที่เสียบไว้คู่กับชุดแต่ละเล่มได้สูญหายไปจำนวนมาก ทำให้ชุดเหล่านั้นขาดข้อมูลพื้นฐานในการอ้างอิง

หลังจากปี 2530 สถาบันทักษิณคดีศึกษาได้ย้ายจากที่ตั้งในบริเวณมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้ ไปอยู่ที่ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หนังสือชุดก็ถูกย้ายไปด้วย โดยจัดเก็บในลักษณะเดียวกัน และได้ปรับปรุงระบบการสืบค้นให้สะดวกขึ้น

ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา นอกจากเก็บต้นฉบับหนังสือได้แล้ว ยังมีเอกสารที่ถ่ายสำเนาจากสมุดส่วนหนึ่ง และเอกสารคัดลอกจากสมุดด้วยลายมือเขียนอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเอกสารทั้ง 2 ลักษณะนี้จัดเก็บแบบเดียวกับสมุด

วรรณกรรมสมุดที่สถาบันทักษิณคดีศึกษามีผู้ใช้ในวงจำกัด ส่วนใหญ่เป็นนิสิตนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาที่เรียนหลักสูตรภาษาไทยและไทยคดีศึกษา โดยใช้เป็นข้อมูลในการวิจัย ในการเผยแพร่มีการปริวรรตจัดพิมพ์เผยแพร่บ้าง เช่น เรื่องนกระจาบ พระมาลัย นอกจากนี้ยังมีการปริทัศน์พิมพ์เผยแพร่ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้อีกจำนวนไม่เกิน 100 เรื่อง ส่วนการให้บริการในการศึกษาค้นคว้า แม้จะค้นหาได้ง่าย แต่สถาบันไม่มีนโยบายให้ถ่ายเอกสาร เพราะจะทำให้ต้นฉบับกรอบชำรุด จึงเป็นปัญหาในการใช้ประการหนึ่ง

ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

งานเก็บรวบรวมหนังสือสมุด เริ่มมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2512 อันเป็นปีแรกของการเปิดสอนวิชาคติชาวบ้าน ในระดับ ป.ศ.ชั้นสูง วิชาเอกภาษาไทย ซึ่งมีอาจารย์วิเชียร ณ นคร หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการจัดเก็บรวบรวมมาเป็นลำดับ โดยจัดเก็บเป็นนิทรรศการถาวรไว้ ณ ห้องสมุดภาควิชาภาษาไทย

ล่วงมาถึงต้นปี พ.ศ. 2519 วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชได้จัดนิทรรศการทางวัฒนธรรม ชื่อ "ชีวิตไทยปักษ์ใต้" ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อ 19-24 กันยายน 2519 การจัดนิทรรศการทางวัฒนธรรมครั้งสำคัญนี้กับการจัดการเรียนการสอนวิชาเอกภาษาไทย มีผลสำคัญยิ่งต่อการจัดเก็บรวบรวมหนังสือสมุดของวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชอย่างจริงจังและต่อเนื่องสืบมาเป็นระยะ ๆ กล่าวคือ

ปลายปี พ.ศ. 2519 วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชเป็นหน่วยประจำกระทรวงศึกษาธิการ ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ของกองวัฒนธรรม กรมการศาสนา

ปลายปี พ.ศ. 2520 วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของหน่วยประจำกระทรวง แล้วจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ขึ้นทำหน้าที่ทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการเป็นหลักเป็นฐาน มีอาคารสำนักงานและพิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่ที่อาคาร 9 ชั้น 2 และ 3 มาตั้งแต่ปี 2522

ปี พ.ศ. 2523 ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช เป็นศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช โดยมีสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นหน่วยจัดตั้งตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ปรับเปลี่ยนชื่อศูนย์เสียใหม่เป็น ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครู นครศรีธรรมราช เมื่อปลายปี 2523 และเปลี่ยนเป็น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช เมื่อ ปี พ.ศ. 2524

ปี พ.ศ. 2526 มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทยได้ช่วยเหลือให้เงินทุนในการเก็บรวบรวมวรรณกรรมตามโครงการ “การสำรวจ เก็บรวบรวมและศึกษาหนังสือชุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช”

ปี พ.ศ. 2530 วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ได้รับงบประมาณก่อสร้างอาคารศูนย์วัฒนธรรมฯ อย่างเป็นทางการ ๓ อาคาร พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี เป็นประธานวางศิลาฤกษ์ เมื่อ 29 มกราคม 2531 เริ่มก่อสร้างเมื่อ 2 ตุลาคม 2533 แล้วเสร็จเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2536 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคาร เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ศูนย์ฯ และสถาบันสืบไป ในวันจันทร์กาลเมื่อ 5 ตุลาคม 2537

โครงการสำรวจเก็บรวบรวมและศึกษาหนังสือชุดในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นโครงการสำคัญและต่อเนื่องตลอดมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 - ปัจจุบัน หนังสือชุดที่เก็บรวบรวมได้ จะได้รับการลงทะเบียน ส่วนหนึ่งจัดทำไมโครฟิล์มและจัดแสดง หรือจัดเก็บไว้ในห้องนิทรรศการหนังสือชุด และมีการคัดเลือกเล่มที่สมบูรณ์ ทั้งต้นฉบับและเนื้อหามาปริวรรตศึกษา ตีพิมพ์เผยแพร่แต่ได้เพียงน้อยเล่ม เพราะขาดกำลังผู้รู้ และผู้ศึกษาอย่างจริงจัง

ในด้านกาให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน หนังสือชุดได้ให้ประโยชน์แก่นิสิตนักศึกษาและผู้สนใจศึกษาค้นคว้าอยู่เป็นนิตย์ แต่มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น ไม่สามารถให้ยืมต้นฉบับหนังสือชุดไปศึกษาที่บ้านเหมือนหนังสือประเภทอื่น ๆ ได้ และขาดผู้ชำนาญการช่วยชี้แนะรายละเอียดในเนื้อหาของหนังสือชุด บางเรื่อง บางกรณี ให้แก่ผู้สนใจศึกษาได้ เป็นต้น

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี เริ่มงานเก็บรวบรวมหนังสือชุดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 โดยอาจารย์ผู้สอนวิชาคติชนวิทยามอบหมายให้นักศึกษาวิชาเอกภาษาไทยและวิชาโทภาษาไทยเป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงาน จากปี พ.ศ. 2521 ถึง พ.ศ. 2527 สามารถรวบรวมหนังสือชุดได้เป็นจำนวน 700 เล่มเศษ ส่วนใหญ่ได้มาจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และบางส่วนได้มาจากจังหวัดชุมพรและนครศรีธรรมราช

แต่เดิมหนังสือชุดที่เก็บรวบรวมได้ จะเก็บรวบรวมไว้ที่ภาควิชาภาษาไทยแต่ต่อมาเมื่อสถาบันได้อนุญาตให้ใช้ห้องเรียนบางห้องของอาคารเรียนโรงเรียนสาธิตเป็นห้องทำงานของศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์จึงได้จัดห้อง ๆ หนึ่งในอาคารเรียนเป็นห้องวรรณกรรมท้องถิ่น มีตู้เก็บรวบรวมอย่างดี และคณะกรรมการของศูนย์ฯ ได้ใช้กระดาษบันทึกประวัติที่มาและข้อมูลอื่น ๆ เกี่ยวกับหนังสือนั้นเสียบไว้ในหนังสือชุดแต่ละเล่ม พร้อมกับมีสมุดทะเบียนรายการหนังสือคุมไว้อีกเล่มหนึ่ง

จากการสำรวจหนังสือชุดที่เก็บรวบรวมมาได้ทั้งหมดพบว่ามีหนังสือซึ่งสภาพสมบูรณ์มีไม่ถึง 10 เปอร์เซ็นต์ และอยู่ในสภาพที่พอจะศึกษาได้เพียง 20-30 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ทางศูนย์ฯ ได้อนุญาตให้นักศึกษาวิชาเอกภาษาไทย ซึ่งเรียนนิสิตวรรณกรรมท้องถิ่นไปศึกษาได้ อีกทั้งอนุญาตให้นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่สนใจทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นขอยืมต้นฉบับไปถ่ายเอกสารเพื่อการศึกษาได้ด้วย ในเวลาที่ผ่านมาหนังสือชุดที่ค่อนข้างสมบูรณ์ของที่นี่จึงมีผู้นำไปศึกษาหลายเล่ม ในขณะที่ผ่านมาจากปี พ.ศ. 2527 เป็นต้นมา ทางศูนย์ฯ ก็ไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจังในการเก็บรวบรวมหนังสือชุดอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะว่าเจ้าของมีความหวงแหน และหาหนังสือได้ยากขึ้น ทางศูนย์ฯ ได้เปลี่ยนวิธีจากการเก็บรวบรวมมาเป็นการถ่ายเอกสารต้นฉบับ หรือคัดลอกเพื่อเก็บรวบรวมแทน โดยเน้นที่เอกสารซึ่งมีความสำคัญ และมีต้นฉบับสมบูรณ์ แต่ก็ไม่ทำให้ปริมาณของหนังสือชุดของศูนย์ฯ เพิ่มขึ้นมากแต่อย่างใด

ในจำนวนหนังสือ 700 เล่มเศษ เมื่อจัดเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหาพบว่าเป็นนิทานประโลมโลกและนิทานศาสนา เป็นจำนวนมากถึง 171 เล่ม ตำรายา 135 เล่ม เวทมนตร์คาถาและความเชื่อ 111 เล่ม พระอภิธรรมและพระสูตร 54 เล่ม กฎหมาย 13 เล่ม คำสอนสุภาษิต 12 เล่ม ตำราเรียน 7 เล่ม นอกจากนั้นอีกประมาณ 100 เล่มเศษ ไม่สามารถจัดเข้าประเภทใดได้เนื่องจากชำรุดฉีกขาด จับต้นชนปลายไม่ได้

ปัจจุบันสภาพของการเก็บรวบรวม หนังสือชุดของศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี ยังคงเป็นเช่นเดิม ทางศูนย์ฯ พยายามดำเนินการปฎิรูปหนังสือให้ได้ทั้งหมด แต่จนกระทั่งบัดนี้ก็ยังคงดำเนินการไปได้น้อยมาก สำหรับหนังสือที่ปฎิรูปและพิมพ์เผยแพร่แล้ว ได้แก่ วรวงศ์ พญาหงส์ โคบุตร สีทนนไชย สุวัฒนสาม ทูคตะ เจ้าพุทธโศกนกระจาบ พระพุทธโฆษาจารย์ พระเวสสันดร และเต่าทอง ส่วนหนึ่งชุดที่มีผู้นำไปศึกษาเป็นวิทยานิพนธ์แล้วมีหลายเล่ม เช่น วรวงศ์ ไกรสิทธิ์ บุรทนางค์ โคบุตร พระเวสสันดร พระเตมีย์ ทูคตะและเจ้าพุทธโศ เป็นต้น

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต เริ่มมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหนังสือชุดครั้งแรกในปี 2519 โดยภาควิชาภาษาไทยวิทยาลัยครูภูเก็ต (ขณะนั้น) ได้จัดนิทรรศการวัฒนธรรมพื้นบ้าน ป่าตองขึ้น ในงานดังกล่าวอาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ ได้ยืมหนังสือชุดจำนวนหนึ่งของ นายเอื้อง สงวนวงศ์ แพทย์ประจำตำบลป่าตองมาจัดแสดงด้วย ทำให้อาจารย์ในภาควิชาภาษาไทยบางคนเริ่มสนใจ หลังจากงานนิทรรศการจึงเริ่มมีการศึกษา ปรึวรรตออกเผยแพร่ งานชิ้นแรกคือเรื่อง ปลาบู่ทอง ปรึวรรตโดยอาจารย์อมรา พงษ์ปัญญา และสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ พิมพ์อัดสำเนาในปี 2522 จากนั้นมีเรื่องอื่น ๆ ททยอยตามมา เช่น หาเหตุ โดยอาจารย์อัครา บุญทิพย์ และมหาเวสสันดร โดยอาจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์

การดำเนินงานรวบรวมต้นฉบับหนังสือชุด ได้ดำเนินการอย่างจริงจังหลังจากปี 2524 เป็นต้นมา โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณบางส่วนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และเมื่อเปิดสอนหลักสูตรระดับปริญญาตรี (ค.บ.) วิชาเอกภาษาไทย (ปี 2522) ซึ่งมีรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอยู่จำนวนหนึ่ง ก็ได้อาศัยนักศึกษาเป็นผู้ช่วยเก็บรวบรวมหนังสือชุดอีกทางหนึ่ง จนถึงขณะนี้ (พ.ศ. 2538) สามารถเก็บรวบรวมหนังสือชุดได้เกือบ 500 รายการ ซึ่งหนังสือทั้งหมดได้จัดทำหัตถ์สืบค้นและทะเบียนไว้สมบูรณ์ให้บริการทั้งนักศึกษาและบุคคลภายนอก

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง

การรวบรวมและศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นจากหนังสือชุดหรือสมุดข่อยในจังหวัดพัทลุง ได้เริ่มกระทำมานานแล้ว บุคคลแรก ๆ ที่สนใจเรื่องนี้เป็นคือ ครูถัด พรหมมาณพ อดีตครูใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดพัทลุง (โรงเรียนพัทลุง-ปัจจุบัน) (พ.ศ. 2478-2480) โดยเริ่มเก็บรวบรวมหนังสือชุดหรือสมุดข่อย และศิลปะโบราณวัตถุที่ค้นพบในจังหวัดพัทลุง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 แต่เนื่องจากไม่มีผู้สานงานต่อจึงสูญหายไปจำนวนมาก เหลือเก็บอยู่ที่โรงเรียนพัทลุง ประมาณ 15 ฉบับ ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์ เช่น หนังสือกฎหมายลักษณะทาส ตำรายา คัมภีร์อิทธิธรรม เป็นต้น บุคคลต่อมาที่เก็บรวบรวมหนังสือชุดหรือสมุดข่อย คือ พระธรรมเมธาจารย์ (ทัน) เจ้าคณะธรรมยุติ และเจ้าอาวาสวัดภูผาภิมุข จังหวัดพัทลุง ประมาณ 50 ฉบับ เช่น หนังสือคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ตำราไสยศาสตร์ ตำราดูดาว และฤกษ์ยามต่าง ๆ เป็นต้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 อาจารย์พิทยา บุขรารัตน์ อาจารย์โรงเรียนสตรีพัทลุงในขณะนั้น ได้จัดตั้งชมรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยขึ้นในโรงเรียน จึงได้ริเริ่มเก็บรวบรวมศิลปะโบราณวัตถุ และหนังสือบุดหรือสมุดข่อยที่พบในจังหวัดพัทลุงขึ้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2526 ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง ซึ่งตั้งอยู่ที่โรงเรียนพัทลุงในระยะแรก ได้ย้ายมาตั้งที่โรงเรียนสตรีพัทลุง เป็นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง อาจารย์พิทยา บุขรารัตน์ และเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ จึงได้เก็บรวบรวมหนังสือบุดอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอาจารย์สารูป ฤทธิ์ชู อาจารย์ผู้สอนวิชาหลักฐานประวัติศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนสตรีพัทลุงได้ร่วมกับนักเรียนที่เรียนวิชาหลักฐานประวัติศาสตร์เก็บรวบรวมหนังสือบุดทั้งต้นฉบับจริง ฉบับคัดลอกและฉบับถ่ายสำเนา

การเผยแพร่วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดพัทลุง และวรรณกรรมท้องถิ่นในศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง ในอดีตได้มีผู้ปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดพัทลุง และจัดพิมพ์ออกเผยแพร่แล้ว โดยเฉพาะพระพิศาลธรรมรังสี อดีตเจ้าอาวาสวัดคูหาสวรรค์และเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง เช่น พระสุวรรณหงส์คำกาพย์ สุบินคำกาพย์ สุทธิกรรมคำกาพย์ พิมพ์พาแจ้งชาติคำกลอน เป็นต้น อาจารย์ชัชวูฒิ พิชะกุล อดีตเจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุงได้ชำระหนังสือ เพลานางเลือดขาว พระปทานุกรม และรวบรวมเป็นหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นเมืองพัทลุง ออกจัดพิมพ์เผยแพร่ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 อาจารย์พิทยา บุขรารัตน์ ได้ปริวรรตวรรณกรรม เรื่อง นิราศเมืองปะเหลียน ออกจัดพิมพ์เผยแพร่ และได้เสนอบทความเรื่อง “วรรณกรรมท้องถิ่นเมืองพัทลุง : การสำรวจและศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรม” ในการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุง ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2536 อาจารย์สารูป ฤทธิ์ชู เสนอบทความเรื่อง “กฎหมายท้องถิ่นภาคใต้” ในวารสารรวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 10 กุมภาพันธ์ 2531 ของสมาคมประวัติศาสตร์ อาจารย์วินัย สุกใส ได้นำวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ในศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง บางส่วนไปเผยแพร่ในบทความเรื่อง “วรรณกรรมพุทธศาสนาในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา” ในวารสารทักษิณคดี ฉบับที่ 1 ปีที่ 3 พ.ศ. 2535-2536 นอกจากนี้ได้มีนักวิชาการ นิสิต นักศึกษา ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่วนหนึ่งได้เข้าศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง เพื่อทำรายงาน ภาคนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย มาตั้งแต่เริ่มเปิดศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง อย่างเป็นทางการ (พ.ศ. 2526) มาจนถึงปัจจุบัน

สถิติข้อมูลวรรณกรรมชุด

วรรณกรรมชุดที่รวบรวมไว้ทั้ง 5 หน่วยงาน มีจำนวน 6,519 รายการ จำแนกรายละเอียดตามเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. แหล่งที่เก็บ

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
1. สถาบันทักษิณคดีศึกษา	1,379
2. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช	3,764
3. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี	748
4. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต	482
5. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง	146

2. แหล่งที่มา

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
1. กระบี่	4
2. ตรัง	55
3. นราธิวาส	25
4. พังงา	38
5. ภูเก็ต	57
6. ระนอง	1
7. สตูล	2
8. ชุมพร	76
9. นครศรีธรรมราช	3,752
10. ปัตตานี	5
11. พัทลุง	209
12. ยะลา	1
13. สงขลา	832

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
14. สุราษฎร์ธานี	574
15. สิงห์บุรี	2
16. แม่ฮ่องสอน	1
17. ไม่ทราบที่มา	888

3. ชนิด/ลักษณะของวัสดุ

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
1. บุคดำ	292
2. บุคขาว	5,311
3. เอกสารถ่ายสำเนาจากบุค	349
4. สมุดคัดลอกจากบุค	379

4. อักษรที่ใช้

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
1. อักษรไทย	5,426
2. อักษรไทยปนขอม	1,039
3. อักษรขอม ไทยเหนือและจีน	54

5. ภาษา

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
1. ภาษาไทย	6,148
2. ภาษาไทยปนบาลี	371

6. ความสมบูรณ์ของต้นฉบับ

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
1. สมบูรณ์	600
2. ชำรุด	5,508
3. ไม่ระบุสภาพ	411

7. ชื่อเรื่องของวรรณกรรม

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
1. ระบุชื่อเรื่อง	4,590
2. ไม่ระบุชื่อเรื่อง แต่ในกลุ่มนี้สามารถจำแนกประเภทได้ ดังนี้	1,929
2.1 ความเชื่อและไสยศาสตร์	(264)
2.2 ศาสนา	(461)
2.3 วรรณกรรม-วรรณคดี	(1,150)
2.4 ไม่สามารถจัดประเภทตามเนื้อหาได้ และบันทึกโดย ใช้อักษรขอม อักษรไทยเหนือ และอักษรจีน	(54)

8. ขนาดของหนังสือ

แหล่งที่เก็บ	จำนวน/รายการ
1. ขนาดใหญ่สุด 12x80 ซม.	20
2. ขนาดกลาง ประมาณ 12x40 ซม.	5,764
3. ขนาดเล็กสุด 1x10 ซม.	7
4. อื่น ๆ (สมุดคัดลอก, เอกสารถ่ายสำเนา)	828

การจัดทำบรรณานุกรมและดัชนีค้นข้อมูล

การจัดทำบรรณานุกรมข้อมูลได้ประยุกต์โปรแกรมสำเร็จรูป CDS/ISIS ขึ้นใช้โดยสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ เป็นผู้ดำเนินการ

บรรณานุกรมหนังสือแต่ละเรื่องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ และกำหนดสัญลักษณ์ดังนี้

1. หัวเรื่อง หรือชื่อกกลาง V130^a เป็นชื่อเรียกรวบรวมเรื่องเดียวกัน แต่ต่างสำนวนกัน เช่น สังข์ทอง
2. ชื่อเรื่อง V245^a เป็นชื่อเฉพาะในกลุ่มหัวเรื่องเดียวกัน เช่น หอยสังข์ สุวรรณสังข์ หนูน้อยหอยสังข์
3. สถานที่เก็บหนังสือชุด V99^b จะบอกที่เก็บ พร้อมหมายเลขทะเบียนหรือรหัสค้นหนังสือชุดแต่ละเรื่อง โดยใช้อักษรย่อ เช่น สทช หมายถึง สถาบันทักษิณคดีศึกษา
4. ชนิดของวัสดุที่ใช้บันทึก V99^a มีหลายชนิด ได้แก่ ชุดขาว ชุดดำ สมุด คัดลอก เอกสารถ่ายสำเนา
5. ขนาดหนังสือ V300^c มีหลายขนาด บอกขนาดกว้าง x ยาว เป็นเซนติเมตร
6. สภาพความสมบูรณ์ของต้นฉบับ V300^e จะระบุว่าสมบูรณ์หรือชำรุด
7. อักษรที่ใช้บันทึก V41^a จะบอกว่าเป็นอักษรไทย ขอม ไทยปนขอม และอื่น ๆ
8. ภาษาที่ใช้ V41^b จะบอกว่าเป็นภาษาไทย ขอม ไทยปนขอม บาลี และอื่น ๆ
9. รูปแบบการเขียน V41^h จะบอกว่าเป็นร้อยแก้ว ร้อยกรอง (อาจจะบรรยายละเอียดเป็นภาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ฯลฯ)
10. รหัสสำหรับคอมพิวเตอร์กำกับชุดแต่ละเรื่อง ISIS/BUD/MEN=ระบุเลขทะเบียนบรรณานุกรมชุดนำเสนอเป็นรายงานเอกสารโดยจัดพิมพ์ในเอกสารชุดภูมิปัญญาทักษิณ อันดับที่ 1 ชื่อ "วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ : สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น" จัดพิมพ์โดยสถาบันราชภัฏ กลุ่มภาคใต้ พ.ศ. 2540, 610 หน้า.

บทที่ 3

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปอภิปรายผล

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อสำรวจสภาพวรรณกรรมชุดที่จัดเก็บ ณ สถาบันต่าง ๆ ในภาคใต้ 5 แห่ง ได้แก่ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต สถาบันราชภัฏภูเก็ต และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง แล้วจัดทำบรรณานุกรมสำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสืบค้นและเข้าถึงแหล่งข้อมูล

จากการสำรวจสภาพวรรณกรรมพบว่า หนังสือชุดได้รับการจัดเก็บมาประมาณเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมาเรื่อยมา โดยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรและตามภารกิจของสถาบันทางวัฒนธรรม การเก็บในระยะแรก ๆ ยังขาดระบบบันทึกข้อมูลการได้มาและบันทึกลักษณะชุดแต่ละเล่มที่รัดกุม ทำให้การใช้ประโยชน์จากชุดขาดความสมบูรณ์ วิธีจัดเก็บรักษา ยังขาดหลักวิชาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และบางแห่งมีการเคลื่อนย้ายที่จัดเก็บ ทำให้ต้นฉบับชำรุดไปบางส่วน บัตรระบุแหล่งที่มาของชุดบางส่วนสูญหายไปบ้าง แม้จะมีทะเบียนแต่ให้ข้อมูลไม่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาบางหน่วยงานได้พัฒนาระบบการจัดเก็บและสืบค้นสมบูรณ์ขึ้น แต่สภาพโดยทั่วไปยังไม่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ เช่น หาดต้นฉบับตามทะเบียนไม่พบ ต้นฉบับมีฝุ่นละอองสกปรกเป็นอันตรายต่อสุขภาพ หน่วยงานที่จัดเก็บไม่อนุญาตให้ถ่ายเอกสาร ชุดจำนวนเกือบ 2,000 รายการ หรือประมาณ 1 ใน 3 ยังไม่ได้อ่านและไม่ระบุว่าเป็นเรื่องอะไร การเผยแพร่วรรณกรรมชุดจึงอยู่ในขอบเขตจำกัด มีบ้างเล็กน้อยที่มีผู้ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย เลือกรีวิวหรือเผยแพร่ และปริทัศน์แนะนำในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้

หนังสือชุดประมาณกว่าร้อยละ 85 อยู่ในสภาพชำรุด ที่สมบูรณ์มีเพียงประมาณร้อยละ 10 เท่านั้น ส่วนที่เหลือร้อยละ 5 ไม่ระบุสภาพต้นฉบับ อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่ชำรุดส่วนหนึ่งขาดส่วนหัวหรือต้นเรื่องซึ่งเป็นการเกริ่นเรื่อง กับส่วนท้ายซึ่งมักเขียนตามธรรมเนียมจึงยังให้คุณค่าของวรรณกรรมเกือบสมบูรณ์

หนังสือชุดที่เก็บรวบรวมไว้ใน 5 แหล่ง มี 6,519 รายการ จำนวนเกินกึ่งหนึ่งอยู่ที่สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช และจำนวนชุดเกินกึ่งหนึ่งที่เก็บที่สถาบันนี้ยังไม่ทราบชื่อเรื่องส่วนที่อื่น ๆ มีข้อมูลเบื้องต้นที่ช่วยให้การเข้าถึงได้ไม่ลำบากนัก

แหล่งที่มาของบุด เกินกึ่งหนึ่งได้มาจากเขตพื้นที่นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นศูนย์กลาง ทั้งทางด้านการปกครอง การศึกษาและวัฒนธรรมของภาคใต้ จังหวัดที่ได้รับบุดรองลงมาคือ สุราษฎร์ธานี สงขลา และพัทลุง ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับนครศรีธรรมราชทั้งสิ้น ส่วนในจังหวัด ชายแดนไทย-มาเลเซีย ที่ผู้คนส่วนใหญ่เป็นมุสลิมและใช้ภาษามลายูนั้นแทบไม่พบหนังสือบุด เลย จึงอาจกล่าวได้ว่า บุดเป็นวัฒนธรรมที่ปรากฏเด่นของกลุ่มชาวไทยพุทธเท่านั้น

บุดมี 2 ชนิด คือ บุดขาวกับบุดดำ จากบุดที่เก็บรวบรวมไว้มีเพียงประมาณร้อยละ 4 เท่านั้นที่เป็นบุดดำ ซึ่งมีกรรมวิธีในการผลิตวัสดุยากกว่าแต่ทนทานกว่า และบุดดำมักใช้ จารเรื่องที่มีความขลัง คักดีสิทธิ์กว่าบุดขาว

อักษรที่ใช้ บุดประมาณร้อยละ 89 จารด้วยอักษรไทย อีกประมาณร้อยละ 15 จาร ด้วยอักษรไทยปนขอม ที่เป็นอักษรขอมล้วน ๆ มีไม่ถึงร้อยละ 1 และยังไม่ได้มีการศึกษาว่า เรื่องที่จารด้วยอักษรขอมมีเนื้อหาประเภทใดบ้าง ส่วนภาษาที่ใช้ร้อยละกว่า 92 ใช้ภาษาไทย รองลงมาเป็นภาษาไทยปนบาลี และยังไม่ได้มีการศึกษาเช่นกันว่า ภาษาบาลีและอักษรขอมใช้ จารเรื่องประเภทใดบ้าง ที่กล่าวกันว่าภาษาบาลีใช้จารเรื่องทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะบทสวด มนต์ ส่วนอักษรขอมใช้จารเรื่องคาถาอาคมนั้นเป็นเพียงการตั้งข้อสังเกตเท่านั้น

ข้อมูลบุดทั้งหมดได้จัดทำเป็นบรรณานุกรมและดัชนีค้น โดยได้ประยุกต์โปรแกรม สำเร็จรูป CDS/ISIS ขึ้นใช้ ซึ่งสามารถเรียกข้อมูลในลักษณะต่าง ๆ ได้ ได้แก่ หัวเรื่อง ชื่อเรื่อง สถานที่เก็บ วัสดุที่ใช้บันทึก ขนาดของบุด สภาพความสมบูรณ์ของต้นฉบับ อักษรที่ ใช้ ภาษาที่ใช้และรูปแบบการเขียน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ในความคิดเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า การเริ่มต้นเก็บต้นฉบับหนังสือบุดโดยหน่วยงาน ต่าง ๆ ค่อนข้างล่าช้าไป หนังสือที่เก็บจึงอยู่ในสภาพขาดความสมบูรณ์เป็นส่วนใหญ่ และแม้ บุดที่เก็บได้จะมีจำนวนมหาศาลถึง 6,519 รายการ (ไม่นับรวมที่เก็บในไมโครฟิล์มอีก ประมาณ 2,000 รายการ) แต่จากการพบปะกับชาวบ้านของผู้วิจัยทราบว่าในท้องถิ่นยังมีบุด อยู่อีกไม่น้อยที่ยังไม่ได้จัดเก็บ และบุดที่เหลืออยู่ส่วนหนึ่งยังใช้ประโยชน์ เช่น ตำรายา ตำราโหราศาสตร์ เป็นต้น หน่วยงานต่าง ๆ จึงควรเก็บหนังสือบุดต่อไป หากเจ้าของไม่ยินดี มอบต้นฉบับให้ ก็ควรหาทางยืมถ่ายเอกสาร ถ่ายไมโครฟิล์ม หรือสแกนเก็บเข้าคอมพิวเตอร์ เอาไว้

ข้อเสนอในเรื่องนี้ควรได้รับการพิจารณาให้ความสำคัญ เพราะการเก็บรวบรวมหนังสือของหน่วยงานต่าง ๆ เกือบหยุดดำเนินการมาหลายปีแล้ว ประหนึ่งว่าได้เก็บหมดสมบูรณ์แล้ว

อนึ่ง ในการเก็บหนังสือที่จะดำเนินการต่อไป ต้องให้ข้อมูลแวดล้อมของชุดแต่ละเล่มให้สมบูรณ์เท่าที่จะทำได้ เพื่อใช้ประโยชน์จากชุดเล่มนั้น ๆ ได้อย่างน่าเชื่อถือต่อไป สำหรับข้อมูลแวดล้อมที่ควรเก็บควบคู่กับหนังสือชุด เช่น

- ชื่อเรื่องที่ชาวบ้านเรียก (ส่วนใหญ่เป็นชุดที่จารวรรณกรรมประเภทนิทานตำนาน)
- ประวัติของหนังสือและการได้มา (ผู้แต่ง ผู้จาร อายุของหนังสือ เจ้าของเดิม ผู้รับสืบทอด ผู้มอบให้และที่อยู่ ผู้รับมอบ วันเดือนปีที่มอบ)
- แหล่งเก็บต้นฉบับในปัจจุบัน (กรณีถ่ายสำเนา)
- การใช้สอยชุดเรื่องนั้น ๆ ของผู้เป็นเจ้าของหรือคนในท้องถิ่น

2. ชุดที่เก็บอยู่ในหน่วยงานต่าง ๆ ได้ใช้ประโยชน์น้อยมาก เนื่องจากระบบการจัดเก็บยังไม่สมบูรณ์ หรือยังไม่มียระบบจัดเก็บ ต้นฉบับไม่สะอาดเพียงพอ เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ใช้ จึงควรดำเนินการให้เกิดความสะดวก ปลอดภัยในการใช้ เป็นต้นว่า

2.1 จัดทำทะเบียนให้สมบูรณ์ ทะเบียนอาจประกอบด้วยข้อมูลหลัก ๆ เช่น

- หมายเลขทะเบียน
- ชื่อเรื่อง
- ผู้มอบและที่อยู่
- ผู้รับมอบ
- วันเดือนปีที่รับมอบ/เลขทะเบียน
- ชนิดของชุด (ชุดดำ, ชุดขาว)
- ขนาด
- ความสมบูรณ์ของต้นฉบับหรือเนื้อหา (กรณีสำเนาจากต้นฉบับ)
- อักษรที่ใช้
- ภาษาที่ใช้
- รูปแบบการเขียน/การประพันธ์ (ร้อยแก้ว, ร้อยกรอง-ประเภทร้อยกรอง)

2.2 จัดทำรหัสสำหรับจัดเก็บและสืบค้น รหัสที่ใช้อยู่แล้วในบางหน่วยงาน เช่น สถาบันทักษิณคดีศึกษา หน่วยงานอื่นอาจนำไปใช้หรือปรับใช้ได้

2.3 ทำความสะอาดต้นฉบับ โดยใช้วิธีการหรือเทคนิคตามศักยภาพและความพร้อมของแต่ละหน่วยงานจะพึงทำได้ ตั้งแต่ระดับกำจัดฝุ่นละออง ใช้สุมุนไพรป้องกันมอดและแมลงต่าง ๆ จนถึงใช้สารเคมี แล้วจัดเก็บเป็นหมวดหมู่ ไม่ซ้อนทับจนอัปชั้น หรืออบอ้าวจนแห้งกรอบ จัดไว้ในที่อุณหภูมิพอเหมาะ ถ้าจัดทำกล่องบรรจุชุดแต่ละเล่มได้จะช่วยรักษาต้นฉบับ และทำให้เกิดความสะดวกในการใช้

อนึ่ง การใช้ข้อมูลจากต้นฉบับ จะทำให้ต้นฉบับชำรุดเร็วขึ้น จึงควรทำสำเนาด้วยวิธีที่เหมาะสม เช่น ถ่ายเอกสาร ถ่ายไมโครฟิล์ม ถ่ายเก็บข้อมูลเข้าคอมพิวเตอร์ แล้วใช้ข้อมูลจากเอกสารสำเนาเหล่านั้น

3. เนื่องจากมีชุดเกือบ 1 ใน 3 ของชุดทั้งหมดยังไม่ทราบชื่อเรื่อง จึงควรหาแนวทางดำเนินการอ่านเชิงสำรวจเพื่อกำหนดชื่อเรื่อง เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ต่อไป

4. เพื่อให้เกิดประโยชน์กว้างขึ้น และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ข้อมูลควรจะได้จัดทำบรรณนิทัศน์ชุดแต่ละเรื่อง เพื่อสังเขปข้อมูลและสาระสำคัญเกี่ยวกับชุดเรื่องนั้น ๆ ตลอดจนจัดทำดัชนีต่าง ๆ เกี่ยวกับชุดเพื่อสะดวกในการสืบค้น

5. เพื่อการเผยแพร่วรรณกรรมชุดเป็นไปอย่างกว้างขวาง จึงควรพิจารณาบรรณานุกรมชุดจากงานวิจัยนี้ ว่าชุดแต่ละเรื่องเก็บรวบรวมไว้ที่ไหน นำมาศึกษาเพื่อหาข้อสรุปว่าแต่ละเรื่องมีกี่สำนวน สำนวนใดควรเผยแพร่หรือศึกษาวิจัยอะไรอย่างไร เช่น บางเรื่องที่มีคุณค่าสูง อาจนำมาปริวรรตจัดพิมพ์ บางเรื่องบางตอนอาจคัดเลือกมาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร ซึ่งมีหลายรายวิชาที่เอื้อให้ดำเนินการได้ ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ส่วนการวิจัยเพื่อเข้าใจคุณค่าของวรรณกรรมชุดก็ดี หรือใช้วรรณกรรมชุดเป็นข้อมูลในการทำความเข้าใจศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้าใจประวัติศาสตร์สังคม ภูมิปัญญาพื้นบ้านและอื่น ๆ ก็ดี ล้วนทำได้ทั้งสิ้น โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานบรรณานุกรมจากงานวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง

- ชวน เพชรแก้ว “ลักษณะวรรณกรรมภาคใต้” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ
วรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือชุด สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2528.
- ประทีป ชุมพล วรรณกรรมภาคใต้ โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, 2519.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ,
2518.
- อุดม หนูทอง “พัฒนาการวรรณกรรมภาคใต้” ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ
เรื่อง พัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, 2534.
- อุดม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก ศูนย์ส่งเสริมภาษา และ
วัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2521.